

Секція: Географічні науки

Мирза-Сіденко Валентина Миколаївна

кандидат біологічних наук,

доцент кафедри географії та геоecології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФЛОРИСТИЧНІ ТА ЦЕНОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛУЧНИХ СТЕПІВ ТЕРИТОРІЇ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Степова рослинність займає близько 1% площі території Кіровоградської області. Справжні степи трапляються переважно в південно-західній та південній частинах регіону, вздовж природної межі Лісостепу та Степу. Локальні ділянки різнотравно-типчачово-ковилкових степів приурочені до крутосхилів та яружно-балкових систем в комплексі з байрачними лісами. Фрагменти зональних лучних степів трапляються на усій території, на схилах балок, залізничних насипах, курганах, берегових схилах річкових долин. У басейнах рр. Синюхи, Чорного Ташлика, Плетеного Ташлика, Інгульця та їх притоків локально поширені петрофітно-степові комплекси. Плакорні ділянки степів практично не збереглись. Характерними для даного регіону є ценози степових формацій: *Festuceta valesiacaе*, *Stipeta capillataе*, *Poeta angustifoliae*, *Botriochloeta ischaemi*, *Crinitarieta villosae*, *Amygdaleta nanae*, *Caraganeta fruticis*, *Spiraeta hypericifoliae*. У флорі степів відмічені 15 видів рослин, включених до „Червоної книги України” (*Stipa tirsа*, *S. pennata*, *S. pulcherrima*, *S. dasyphylla*, *S. capillata*, *S. lessingiana*, *Pulsatilla nigricans* та ін.). На території області поширено 16 рідкісних рослинних угруповань із складу Зеленої книги України (2009), серед них: 2 — лісових, 10 — степових, 4 — водних [1, с. 26]. В цілому степова рослинність відзначається високим ценотичним та флористичним різноманіттям і має високу наукову цінність.

Зональні лучні степи збереглись здебільшого у північній та центральній частинах досліджуваної території, у південній та центральній частинах вони трапляються на схилах північної експозиції. Для лучних степів характерне переважання злаків та значна різноманітність різнотрав'я. Із злаків найчастіше трапляються *Poa angustifolia* L., *Festuca valesiaca* Gaud., *Stipa pennata* L., *Stipa tirsia* Stev., *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Bromopsis inermis* (Leys.) Holyb, *Bromopsis riparia* (Rehm.) Holub, *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth. У складі лучностепового різнотрав'я характерними видами є *Anemone sylvestris* L., *Filipendula vulgaris* Moench., *Trifolium alpestre* L., *T. montanum* L., *Fragaria viridis* Duch., *Adonis vernalis*, з ефемероїдів відмічені *Gagea lutea*, *Hyacinthella leucophaea* (C. Koch.) Schur., *Muscari neglectum* та інші.

Трав'яний покрив в цих степах під час максимального розвитку (червень-липень) диференційований на 2-3 під'яруси, його проективне покриття складає 70-100%, висота травостою – 60-80 см. Травостій характеризується високим видовим насиченням – 35-45 видів на 100 м². Барвисті лучні степи змінюють аспект до 20 разів на рік.

Лучні степи на досліджуваній території представлені такими формаціями: *Poeta angustifoliae*, *Bromopsideta inermis*, *Elytrigieta repentis*. З рідкісних відмічаємо фрагменти угруповань формації *Cariceta humilis*, а також окремі локалітети із *Stipa pennata*, *Stipa tirsia*.

Формація *Poeta angustifoliae* (тонконогу вузьколистого) найбільш поширена у складів степів *Steppa subpratensia*. Представлена переважно в середніх частинах схилів північної, північно-східної, рідше – південно-східної експозиції з незначним ухилом (10-20°), а також у нижніх частинах крутосхилів південної експозиції. Загальне проективне покриття трав'яного покриву складає 65-85%, частка домінанти становить 30-40%. Співдомінантами є *Koeleria cristata* (L.) Pers., *Elytrigia intermedia* (Host) Nevski, з характерних видів відзначені *Salvia pratensis* L., *Filipendula*

vulgaris, *Fragaria viridis*, *Eryngium campestre* L., *Agrimonia eupatoria* L. Видова насиченість фітоценозів досить висока – 30-40 видів на 100 м². Типовими асоціаціями є *Poetum(angustifoliae) festucosum (valesiacaе)*, *Poetum (angustifoliae) stiposum (capillatae)*, *Poetum (angustifoliae) koeleriosum (cristatae)*.

Формація *Bromopsideta inermis* (стоколосу безостого) на досліджуваній території є досить звичайною. Ценози формуються на пологих схилах, переважно в депресивних формах мікрорельєфу. Загальне проєктивне покриття травостою – 70-80%, участь домінанти – 25-40%. Серед різнотрав'я постійними видами є *Crinitaria villosa* (L.) Grossh., *Stachys recta*, *Salvia nemorosa*, *Nonea pulla* (L.) DC., з рідкісних видів відмічені *Astragalus dasyanthus* Pall., *Carlina biebersteinii* Bernh. ex Hornem. Характерні асоціації: *Bromopsidetum (inermis) poosum (angustifoliae)*, *Bromopsidetum (inermis) koeleriosum (cristatae)*, *Bromopsidetum (inermis) elytrigosum (repentis)*.

Формація *Elytrigieta repentis* (пирію повзучого) має значне поширення в складі лучних степів придніпровської частини регіону. Ценози займають різноманітні екотопи – пологі степові схили, днища балок, заплави, перелоги тощо. В угрупованнях загальне проєктивне покриття складає 65-85%, участь *Elytrigia repens* – 35-60%. Співдомінантами найчастіше виступають *Poa angustifolia*, *Bromopsis inermis*, *Coronilla varia*, *Medicago romanica* та деякі інші види різнотрав'я. З рідкісних та малопоширених видів в ценозах формації відмічені *Adonis vernalis*, *Anemone sylvestris*, *Inula ensifolia* L., *Iris hungarica* Waldst. et Kit. Видова насиченість травостою – 39-40 видів на 100 м². Характерні асоціації: *Elytrigietum (repentis) poosum (angustifoliae)*, *Elytrigietum (repentis) festucosum (valesiacaе)*, *Elytrigietum (repentis) variaherbosum*, *Elytrigietum repentis purum*.

Фрагменти реліктових угруповань формації *Cariceta humilis* (осоки низької) виявлені нами лише на схилах Росинської балки, в Олександрійському районі. Загальне проективне покриття травостою – 80-85%, участь домінанти – до 20%. *Carex humilis* утворює нижній ярус трав'яного покриву висотою до 20 см. Відмічені фрагменти асоціацій *Caricetum (humilis) stuposum (capillatae)*, *Caricetum (humilis) festucosum (valesiacaе)*. Угруповання розташовані у нижніх та середніх частинах південно-західного схилу балки.

Ценози с участю *Stipa tirsа* і *Stipa pennata* є дуже рідкісними на досліджуваній території. Нами відмічені їх місцезнаходження на степових схилах південно-східної експозиції в урочищах „Кудинове” та „Ковилові горби”, у Знам'янському районі Кіровоградської області, де трапляються асоціації *Festucetum (valesiacaе) stipetum (capillatae)*, *Stipetum (capillatae) purum*. Загальне проективне покриття травостою складає 70-80%, участь *Stipa pennata* – 1-2%, *Stipa tirsа* – 1-2%.

В умовах антропогенного навантаження степова рослинність досліджуваної території зазнала значних змін порівняно з іншими типами рослинності. Розораність степів складає 90–95%. Рослинність збережених лише на схилах балок і річкових долин решток степів представлена поєднанням різних стадій і ланцюгів пасквально-дигресивного ряду. Під впливом надмірної пасовищної деструкції та процесів ерозії можуть поширюватися агломеративні угруповання.

Післяпасовищна демутація степу може бути представлена наступним пасквально-дигресивним рядом: *Festuceta valesiacaе* → *Festuca valesiaca*, *Stipa capillata*, *S. lessingiana*, *Herba varia* → *Festuca valesiaca*, *Stipa capillata*, *Poa angustifolia*, *Herba varia* → *Poa angustifolia*, *Elytrigia repens*, *Bromopsis inermis* → монодомінантні угруповання *Bromopsideta inermis*, *Elytrigieta repentis* [2, с. 64]. На слаборозвинутих або змитих ґрунтах трансформація дерновинно-злакових ценозів у кореневищно-злакові

суттєво уповільнена, а на добре розвинутих ґрунтах відбувається інтенсивніше.

Література

1. Мирза-Сіденко В. М. До питання оптимізації елементів структурної будови регіональної екомережі Кіровоградської області / Актуальные проблемы современной науки: сборник тезисов научных трудов XXII Международной научно-практической конференции (Москва–Астана–Харьков–Вена, «28» июля 2017 года) / Международный научный центр, 2017. — 64 с.
2. Мирза-Сіденко В. М. Флора і рослинність Південного правобережного лісостепу на межиріччі Дніпра — Синюхи / В. М. Мирза-Сіденко. — Кіровоград, 2006. — С. 111–113.